

sadece çok yakınında bulunanlar tarafından bilinen bir dinî ve tasavvufî yönü de vardı.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnülemin, *Hoş Sadâ*, s. 81-82; Vural Sözer, *Müzik ve Müzisyenler Ansiklopedisi*, İstanbul 1964, s. 26; Mustafa Rona, *20. Yüzyıl Türk Musikisi*, İstanbul 1970, s. 446-453; Onur Akdoğu, *Yesârî Âsim Arsoy*, İzmir 1992; Bülend Gündem v.dğr., *Yesârî Âsim Arsoy, Hayatı ve Eserleri*, İstanbul 1995; Özalp, *Türk Musikisi Tarihi*, II, 268-270; Yılmaz Öztuna, *Türk Musikisi: Akademik Klasik Türk San'at Musikisi'nin Ansiklopedik Sözlüğü*, Ankara 2006, I, 113-116; Nuri Özcan, "Yesârî Mustafa Âsim Arsoy", *Türkiye'nin Birikimleri: Müzisyenler*, İstanbul 2014, s. 133-140.

OSMAN NURİ ÖZPEKEL

ARŞİ

(عرشی)

İmtiyâz Ali Hân Arşî
(1904-1981)

Hindistanlı edebiyatçı,
şair, yazar ve nâşir.

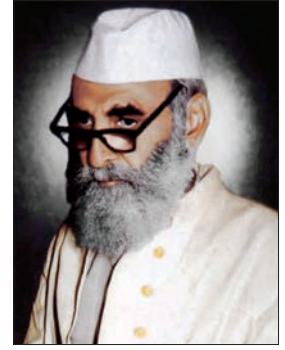
8 Aralık 1904'te Hindistan'ın Râmpûr şehrinde doğdu. Babası Muhtar Ali Han tarafından soyu, Afganistan'ın Sivât şehrinde yaşamış bir Peştu kabilesi olan Yûsufzây'dan Hâcî Hil'e dayanır. Bu kol, XVIII. yüzyılda liderleri Rahm Bâz Han zamanında Hindistan'a göç ederek Râmpûr'a yerleşti. Râmpûr Nevvâbı Fazlulhan'ın emrine giren ataları yönetimde risâledar (süvari birliği komutanı) olarak hizmete devam ettiler. Arşî'nin dedesi Ali Ekber Han ailenin ilimde ilk öne çıkan ismidir. Babası Muhtar Ali Han ise iyi bir eğitimden sonra çeşitli yerlerde baytarlık yapmıştır. İki buçuk yaşında annesini kaybeden Arşî ilk eğitimini geleneksel okullarda aldı. 1924'te Râmpûr'da orta öğrenimini tamamladıktan sonra yüksek tahsilini 1925'te girdiği Pencap Oriental College'de Arap, Fars dili ve edebiyatları dalında yaptı. Lisans bitirme düzeyi olan "Mevlevî-yi âlim", bir yıl sonra da yüksek lisans düzeyinde "Mevlevî-yi fâdıl" derecelerini aldı. Ardından Hintçe ve Almanca'sını geliştirdi.

Leknev'de kısa bir süre Nedvetü'l-ulemâ'nın temsilciliğini yapan Arşî, birkaç başarısız iş girişiminden sonra Temmuz 1932'de Râmpûr eyaletinde Rızâ Kütüphanesi'nde memur ve müdür olarak çalıştı, vefatına kadar bu görevini sürdürdü. Aynı dönemde tahkik çalışmaları yanında birçok makale ve kitap yazdı. Ülkesinde ve ülke dışında konferanslara ve seminerlere katıldı. 1946-1949 yıllarında Râmpûr

Koleji'nde düzenlenen seri halk seminerlerinin en önemli hocasıydı. Hindistan Tarih Kongresi, Encümen-i Terakkî-i Urdu, Ali-garh Câmia-Urdu, Hindistan İslâm Araştırmaları Kongresi ve Osmâniye Şarkiyat Bürosu gibi kurum ve merkezlerde katılımcı ve üye olarak yer aldı. 1966-1967'de Hindistan İslâm Araştırmaları Kongresi'ne başkanlık etti. İlmî ve edebî başarıları kendisine 1961'de Shitya Akademi ödülünü, 1972'de Devlet Başkanlığı onur nişanını ve 1974'te Uttar Pradeş özel edebiyat ödülünü kazandı. 25 Şubat 1981'de Râmpûr'da vefat etti ve Rızâ Kütüphanesi'nin bahçesine defnedildi.

Eserleri. Neşir. a) Arapça: Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm, *Kitâbü'l Ecnâs min kelâmî'l-'Arab ve me'stebehe fi'l-lafzi va'htelege fi'l-ma'nâ* (Bombay 1356/1938; Beyrut 1403/1983); Kâfî Abdülmuktedir b. Mahmûd b. Süleymân-ı Dihlevî eş-Şüreyhî, *Lâmiyyetü'l-Hind (Mecelle-i Sekâfetü'l-Hind*, Yeni Delhi 1950, s. 2-9); Kutbe b. Evs ez-Zübyânî el-Hâdire, *Divânü şî'ri'l-Hâdire* (Muhammed b. Abbas el-Yezîdî derlemesi; *Journal of Bombay Branch of Royal Asiatic Society*, cilt 424-425 [Bombay 1948], s. 1-40); Ebû Mihcen es-Sekâfî'ye ait divanın ilmî neşri (*Şekâfetü'l-Hind*, Yeni Delhi 1952, s. 73-130); Süfyân es-Sevrî, *Tefsîru Süfyânî's-Sevrî* (Râmpûr 1385/1965); Ebû Bekir İbnü'l-Enbârî, *Kitâbü Mersûmî'l-ḥaṭ* (Yeni Delhi 1396/1977), *Kitâbü'l-Maḥḥû' ve'l-mevşûl* (Râmpûr 1401/1980); Sâhib b. Abbâd, *el-Emsâlî's-sâ'ire min şî'ri'l-Mütenebbî* (*Şekâfetü'l-Hind*, Yeni Delhi, Aralık 1953, Mart 1954, Haziran 1954, Eylül 1954).

b) Urduca, Farsça, Hintçe: *Divân-ı Gâlib* (Mirza Esedullah Han Gâlib-i Dihlevî'nin Urduca divanının neşridir, Aligarh 1958; Yeni Delhi 1982); *İntihâb-ı Gâlib* (Gâlib-i Dihlevî'nin Urduca ve Farsça şiirlerinden seçmelerdir, Bombay 1943); *Mekâtib-i Gâlib* (Gâlib-i Dihlevî'nin Râmpûr eyalet valileri Nevvâb Yûsuf Ali Han ve Nevvâb Kelb Ali Han'a yazdığı Urduca mektuplar olup Râmpûr'da bir kısmı 1937'de, bir kısmı da 1949'da basılmıştır); *Nâdirât-ı Şâhî* (Celâleddin II. Şah Âlem'in Urduca, Farsça ve Hintçe şiirlerinden oluşan divanıdır, Râmpûr 1944). Bunlardan başka Arşî, Farsça bazı eserlere önsöz / giriş yazmış, bazı kayıt ve notlar düşmüştür: *Düstûr-ı feşâḥat* (Ahmed Ali Han), *Veḳâyî'-i Âlem Şâh* (Kenzer Preym), *Târîḥ-i Muḥammedî* (Mirza Muhammed-i Hârîsî), *Târîḥ-i Ekberî / Târîḥ-i Qandehârî* (Hacı Muhammed Ârif), *Zühre-i Arşî*, İmtiyâz Ali Han'ın

Arşî

"Arşî" mahlasıyla yazdığı Urduca ve Farsça şiirlerinden yaptığı seçmeleri *İntihâb-ı 'Arşî* adlı eserinde toplamıştır (bk. bibl.). Bunların dışında Arşî *Fihrist-i Maḥḥûṭât-ı Urdû Memlûke-i Rızâ La'ibrîrî* (Râmpûr 1967, 2013) ve *Catalogue of the Arabic Manuscripts in Raza Library* (I-VI, Râmpûr 1963-1977) adıyla iki katalog çalışması yapmıştır.

Makaleleri. Arşî'nin Arap, Fars ve Urdu edebiyatlarının yazarları, eserleri ve bunların yazmaları hakkında yazdığı makaleleri Hindistan ve Pakistan'da çıkan dergilerde yayımlanmıştır. Onun Arap ve Fars edebiyatına dair on beş makalesi *Maḳâlât-ı 'Arşî* adıyla basılmış (Lahor 1970), Mâlik Râm ve Muhtârüddin Ahmed tarafından *Maḳâlât-ı 'Arşî* başlıklı bir monografi yayımlanmıştır (Dehli 1965). Ahlâk-ı Ahmed-i Âhen de Arşî'nin Fars edebiyatına dair Urduca yazdığı on beş makalesini *Maḳâlât-ı Mevlânâ 'Arşî* adıyla bir araya getirmiştir (Arşî'nin makalelerinin fihristi için bk. Ekber Ali Han, s. 51-60; Seyyid Mes'ûd Hasan, s. 263-273). Bazı önemli makaleleri: "İstinâd-ı Nehcû'l-Belâğa". Urduca yayımlanmış olan makale (*Mecelle-i Fârân*, Karâşî 1954, s. 2-87) *Arapça* (Âmir Ensârî, *Şekâfetü'l-Hind* [Delhi 1957], VIII/4) ve *Farsça'ya* (Murtazâ Âyetullah Şîrâzî, Tahran 1362 ḥş.) çevrilmiştir; "el-İmâmü's-Sevrî ve Kitâbu-hû fi tefsîr" (*Dâ'iretül-Ma'ârifü'l-İslâmiyye* [Haydarâbâd 1358], s. 159-188); "Ḥavle aḥbârî'z-zamân" (*Şekâfetü'l-Hind* [Yeni Delhi 1961], XII/1, s. 93-123).

BİBLİYOGRAFYA :

Mâlik Râm, *Zîkr-i 'Arşî*, Dehli 1965, s. 3-35; Ekber Ali Han, *Nigârîşât-ı 'Arşî*, Dehli 1965, s. 39-60; Ârif Nevşâhî, *Bihâret min Maḥḥûṭât-ı Kî Fihristeyn*, Lahor 1988, s. 76-78; a.mlf., *Kitâbşî-nâsî-yi Âşâr-ı Fârsî-yi Çâpşûde der Şîbh-i Qârre*, Tahran 1391 ḥş./2012, I, 855, 1366; III, 1975; IV, 2362; Nezir Ahmed, *Mevlânâ İmtiyâz 'Ali 'Arşî*, Dehli 1991; Seyyid Mes'ûd Hasan, *İşâriyye-i Maḳâlât-ı 'Arşî: Mevlânâ İmtiyâz 'Ali 'Arşî*, Dehli 1991, s. 263-273, ayrıca bk. tür.yer.; Zühre-i Arşî, *İntihâb-ı 'Arşî*, Râmpûr 2005, s. 12-25; Ahlâk-ı Ahmed-i Âhen, *Maḳâlât-ı Mevlânâ 'Arşî*, Delhi

2007, s. 17-20; Mes'ûd Rahman Han en-Nedvî, "İmtiyâz 'Alî Hân el-'Arşî el-bâhişü'l-Hindiyî'l-'azîm", *MMLADm.*, LVIII/1 (1403/1983), s. 118-160; "Arshi, Maulana İmtiyaz Ali Khan", *Encyclopaedic Dictionary of Urdu Literature* (nşr. Abida Samiuddin), New Delhi 2007, I, 72-75.

ÂRİF NEVŞÂHÎ

ARTUK, İbrahim (1915-1993)

Tarihçi ve nümismatik.

Şam'a bağlı Havran sancağında doğdu. Babası Havran Bidâyet Mahkemesi reisi olan, Mardinli Hacı Mehmed Emin Bey'in oğlu, savcı ve Dîvân-ı Harb-i Örfî'de müstantiklik yapan Kâmil Bey'dir. Babası daha sonra Kafkas Cephesi'nde şehid olmuştur. İbrahim'i dedesi Hacı Mehmed Emin Bey ile annesi Behiye Hanım yetiştirdi. İlkokulu Mardin'de bitirdi. Ortaokulu Gaziantep'te, liseyi Kütahya'da tamamladıktan sonra 1944'te İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nden mezun oldu. İyi derecede Arapça ve orta derecede Fransızca biliyordu. İstanbul Arkeoloji Müzeleri İslâmî Sikkeler Bölümü'nde ve kısa bir süre Ankara Etnografya Müzesi'nde çalıştı. 1946 yılında arkeolog, nümismatik ve filolog Cevriye Arsanu ile evlendi. Bu evlilikten halen Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde öğretim üyesi olan bir çocuğu (Mehmet Emin Artuk) oldu. 23 Şubat 1993 tarihinde vefat etti.

Eserleri. 1. *Artukoğulları Tarihi* (İstanbul 1944). Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nde hazırladığı mezuniyet tezidir. Eserde Artuk Bey ve Hisnikeyfâ, Harput ve Mardin'de kurulmuş Artukoğulları hânedanı hakkında geniş bilgi verilmektedir. 2. *Fatih'in Sikke ve Madalyaları* (İstanbul 1946). Eşi Cevriye Artuk ile birlikte hazırladığı bir çalışmadır. 3. *Denizbacı Definesi* (Ankara 1966). Artuk bu eserinde, 1937'de Urfa'nın Yaylak kazasına bağlı Kanlıavşar nahiyesinin Denizbacı köyünde bulunan bu definedeki Emevî, Abbâsî, Endülüs Emevîleri, Ağlebî ve İdrîsî sikkelerini incelemiştir. Sikkelerin bazıları daha önce basılan Müze-i Hümâyun kataloglarında neşredilmediği gibi bazıları da İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde bulunmamaktaydı. Eseri önemli kılan asıl husus, dünyanın hiçbir müzesinde bulunmayan birçok nâdir sikkenin neşrinin yapılmış olmasıdır. 4. *Osmanlı Nişanları* (İstanbul 1967). Yine Cevriye Artuk ile birlikte kaleme aldığı bu eserde İstanbul Arkeoloji Müzeleri, Topkapı Sarayı Müzesi, Darphane ve hususi koleksiyonlarda mevcut, pek az tanınan Osmanlı nişanları ele alınmıştır. 5. *Kanuni*

Sultan Süleyman Adına Basılan Sikkeler (Ankara 1972). Cevriye Artuk'a ithaf ettiği bu eserinde müellif, Osmanlı padişahları içinde çeşitli tip ve nakışlarla süslü sikke bastıran Kanûnî Sultan Süleyman'ın İstanbul Arkeoloji Müzeleri İslâmî Sikkeler Koleksiyonu'nda mevcut olan veya özel koleksiyonlarda yer alan sikkelerini incelemektedir. 6. *İstanbul Arkeoloji Müzeleri Teşhirdeki İslâmî Sikkeler Kataloğu I-II* (İstanbul 1970-1974). Cevriye Artuk ile birlikte hazırlanan eser uluslar arası nümismatik literatüründe temel kaynak olarak gösterilen çalışmalardan biridir. 7. *Artuk Beg* (Ankara 1988). Bu eserde de Selçuklular'ın Anadolu'yu fethi ve koruma altına almaları sırasında onlara yardım eden Artuk Bey ve evlâtları tanıtılmaktadır. 8. *Artukoğulları Sikkeleri* (İstanbul 1993). Daha ilkökul öğrencisi iken Mardin, Âmid (Diyarbakır), Harput, Meyyâfârikîn (Silvan), Hisnikeyfâ (Hasankeyf), Düneysir (Kızıltepe), bugün millî sınırlarımız dışında kalan Halep'te ve daha birçok yerde hâkimlik yapan dedesi Mehmed Emin Bey ile beraber Artukoğulları sikkeleri hakkında bilgi toplayan ve bunları bir kitap halinde neşretmeyi düşünen İbrahim Artuk bu amacını eşi Cevriye Artuk ile birlikte gerçekleştirmiştir.

Bunların dışında İbrahim Artuk'un *Belleten*, *Tarih Dergisi*, *Türkiyat Mecmuası* gibi önemli dergilerde çok sayıda makalesi yayımlanmış, ayrıca Makrîzî'nin *Şüzûrû'l-ukûd fî zikri'n-nuķûd*'unu "en-Nukud el-kadime ve'l-İslâmiye" adıyla Türkçeye çevirmiştir (*TTK Belleten*, XXVII/67 [1953], s. 367-391). İsmet Çetinyalçın ve Cevriye Artuk ile Türk Nümismatik Derneği'ni kuran ve çeşitli derneklerin kurucu üyeleri arasında yer alan İbrahim Artuk yurt dışında The American Numismatic Society, Royal Numismatic Society ve Oriental Numismatic Society'nin üyesi idi. Ayrıca ulusal ve uluslar arası

İbrahim Artuk

kongre ve sempozyumlara katılarak çeşitli tebliğler sunmuş, yurt içinde ve yurt dışında verdiği konferanslarla Türk tarihine pek çok konuda ışık tutmuş ve bilim dünyasına önemli katkılarda bulunmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

Cevriye Artuk, "İbrahim Artuk'un Biyografisi ve Eserleri", *Türk Nümismatik Derneğinin 20. Kuruluş Yılında İbrahim Artuk'a Armağan*, İstanbul 1988, s. 3-12; a.mlf., "İbrahim Artuk: Nümismatik Uzmanı", *Tıp Tarihi Araştırmaları*, sy. 3, İstanbul 1989, s. 172-176; Esin Karlıkaya – İbrahim Başağaoğlu, "Nümismatik, Epigraf ve Tarihçi İbrahim Artuk (1915-1993): Hayatı ve Çalışmaları", *Makalelerle Mardin IV: Önemli Simalar-Dini Topluluklar* (haz. İbrahim Özcoşar), İstanbul 2007, s. 117-146; Mehmet Emin Artuk, "İbrahim Artuk'un Artukoğulları Sikkeleri Tarihi ve Sanatı Üzerindeki Çalışmaları", *I. Uluslararası Artuklu Sempozyumu Bildirileri* (ed. İbrahim Özcoşar), Mardin 2008, I, 479-488.

M. EMİN ARTUK

ARUÇI, Muhammed (1956-2013)

Makedonyalı ilim adamı.

26 Eylül 1956 tarihinde Makedonya'nın Gostivar iline bağlı Vrapçişte kasabasında doğdu. Aruçlar ailesinden şair ve müderris Kemal Efendi'nin üçüncü çocuğudur. İlkokulun ardından Gostivar Pançe Poposki Lisesi'ni bitirdi (1974). 1975'te Saraybosna'daki Gazi Hüsrev Bey Medresesi'nde bir yıl eğitim gördükten sonra Mısır'a gitti. 1979'da Ezher Üniversitesi'nin Usûlüddin Fakültesi'nden mezun oldu. 1986'da Kahire Üniversitesi Dârü'lulûm Fakültesi'ne bağlı İslâm Felsefesi Bölümü'nde yüksek lisans yaptı. Daha sonra Makedonya'ya dönerek Diyanet İşleri Başkanlığı merkezinde ve Üsküp Medresesi'nde (İsâ Bey Medresesi) beş yıl hocalık görevinde bulundu. Üsküp'teki Makedonya İslâm Birliği'nin yayın organı olan *el-Hilâl* dergisinin yayımlanmasına katkı sağladı. Ülkedeki siyasî karışıklıklar ve müslümanların karşılaştığı sıkıntılar çerçevesinde hakkında açılan soruşturmalar üzerine 1989'da İstanbul'a gitti ve 1990'dan itibaren oraya yerleşti. 1994'te *Abdülkâhir el-Bağdâdî ve el-Esmâ' ve's-sifât Adlı Eseri* başlıklı teziyle doktor unvanını aldı. Ertesi yıl Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi'nde (İSAM) müellif ve mütercim olarak çalışmaya başladı. 2006'da Saraybosna Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi'nde Kelâm Anabilim Dalı'nda doçent oldu. İslâm Araştırmaları Merkezi'ndeki görevinin yanı sıra Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (1996-2000), Sofya Üniversitesi